

Beste stuur­lui staan aan wal, zeker achteraf

Bij beoordeling achteraf wordt vooral geredeneerd vanuit de uitkomst. Maar objectief terugkeren naar beslissingen uit het verleden is lastig. Bij accountants verkleint informatie over het beoordelingsproces deze *hindsight bias*.

TEKST: LUC QUADACKERS* | BEELD: CORBIS

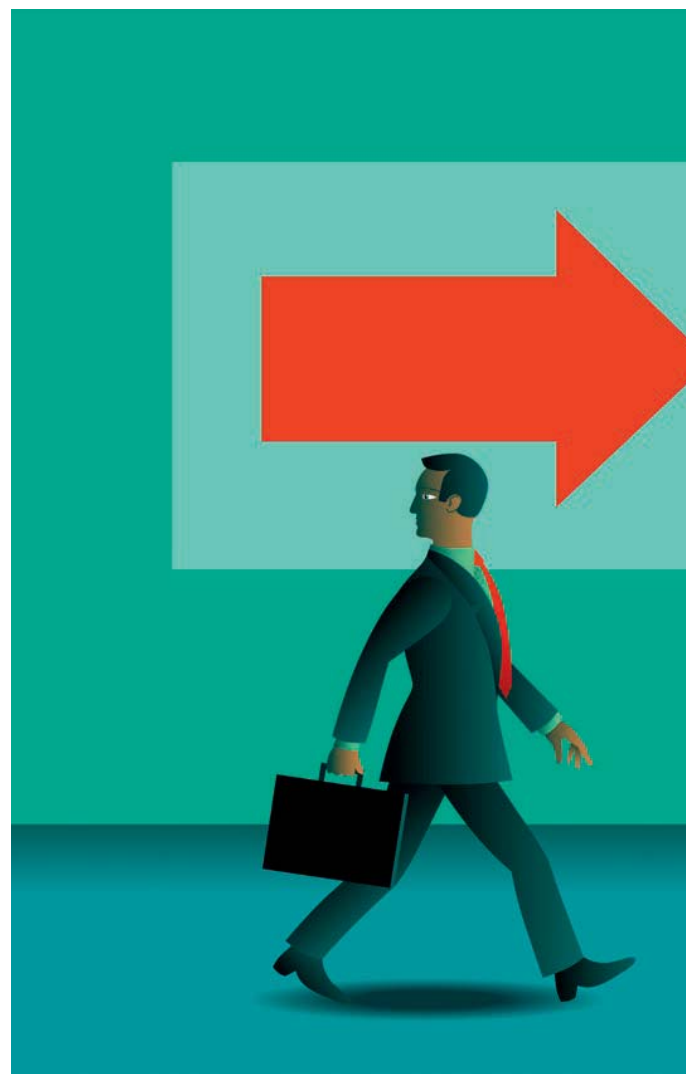
Stel u beheert een aandelenportefeuille voor uw vriendenkring en behaalt daarmee aanzienlijke 'papier­en winsten'. Helaas wacht u net te lang met verkopen, waardoor u toch verlies lijdt. 'Ik wist wel dat je veel eerder had moeten afstoten!', roepen uw vrienden betweterig en teleurgesteld. U blijft verslagen achter.

Of neem de volgende regelmatig geuite frustratie: 'Had ik maar in de jaren negentig een huis gekocht in plaats van te blijven huren; ik ben een dief van mijn eigen portemonnee geweest...'

Dit zijn slechts twee voorbeelden van de alomtegenwoordige *hindsight bias*: het achteraf, als de uitkomst al bekend is, beoordelen van beslissingen uit het verleden. Gebeurtenissen die werkelijk plaatsvinden worden achteraf als waarschijnlijker beschouwd en gebeurtenissen die zich niet hebben voorgedaan worden als minder waarschijnlijk gezien. Dit verschijnsel wordt ook wel aangeduid als het '*knew it all along-effect*'. Misschien herkent u de neiging? Bij anderen vast wel.

OBJECTIVITEIT ACHTERAF

Accountants hebben in de media en in rechtszaken ook regelmatig te lijden onder dit fenomeen. 'Waar was de accountant?' en 'dit had de accountant toch zeker moeten zien!', wordt vaak opgemerkt door toezichthouders en andere belanghebbenden als een bedrijf in problemen is gekomen. En dan wordt uiteraard vooral, u raadt het al, geredeneerd vanuit de uitkomst. Dat is geen goed uitgangspunt voor een zuivere analyse, maar het is verdraaid lastig om achteraf objectief terug

'HET VERSCHAFFEN VAN EXTRA INFORMATIE IN DE CONTROLE-VERKLARING VERKLEINT DE HINDSIGHT BIAS.'

te keren naar beslissingen uit het verleden. (Disclaimer: het komt vast ook voor dat de accountant terecht wordt aangesproken.)

Baruch Fischhoff stond in de jaren zeventig aan de wieg van het benoemen en onderzoeken van de *hindsight bias*. In het kort komt zijn methode neer op het volgende. Geef deelnemers een korte casus met een aantal mogelijke uitkomsten. Zeg dan welke uitkomst de daadwerkelijke uitkomst is. Vraag deelnemers vervolgens om de waarschijnlijkheid van die uitkomst aan te geven, en dat ze bij die inschatting net moeten doen of ze de werkelijke uitkomst nog niet kenden. Deze inschatting wordt dan vergeleken met de inschatting van personen waaraan niet werd verteld wat de daadwerkelijke uitkomst was. Hoe groter het verschil tussen deze twee inschattingen, hoe groter de *hindsight bias*.

NIXON IN CHINA

Een bekend voorbeeld van een studie naar *hindsight bias* is van Baruch Fischhoff en Ruth Beyth. Voordat de Amerikaanse president Nixon in 1972 een bezoek zou brengen aan China en Rusland kregen studenten vijftien mogelijke uitkomsten van het bezoek voorgeschoteld: Nixon zal Mao Tse-tung minstens één keer ontmoeten, Nixon zal Sovjet-demonstraties zien enz.).

Aan de studenten werd gevraagd om een kans toe te kennen aan de voorgelegde uitkomsten. Nadat Nixon terug was van de reis werd aan dezelfde studenten gevraagd om de kansen die ze eerder hadden ingeschat te reproduceren (terwijl ze op dat moment dus de werkelijke uitkomsten kenden). Van de studenten die zes weken na de terugkeer van Nixon werden onderzocht dacht 67 procent dat ze dichterbij de waarheid zaten dan in werkelijkheid het geval was bij hun eerdere inschattingen. Van de studenten die na enkele maanden na terugkeer van Nixon werden onderzocht was maar liefst 84 procent onderhevig aan de *hindsight bias*. Dat is niet mis! Of eigenlijk juist wel.

CONTROLEVERKLARING

Het academische echtpaar Arnie en Sally Wright uit Boston heeft in 2012 een studie gedaan naar *hindsight bias* bij accountants. Ze onderzochten of het uitbreiden van de controleverklaring van de account-

tant met informatie over het beoordelingsproces van de accountant leidt tot een vermindering van de *hindsight bias*. Het toevoegen van extra informatie aan de controleverklaring is momenteel een belangrijke issue. De experimentele casus die aan de deelnemers werd voorgelegd betrof een cliëntbeschrijving met positieve

'EXTRA INFORMATIE HELPT BIJ HET ACHTERAF BETER EVALUEREN VAN DE KWALITEIT VAN EEN AUDIT.'

en negatieve indicatoren over de *going concern*-status van de cliënt. De cliënt ontving een goedkeurende controleverklaring van de accountant. Negen maanden na de verklaring vroeg de cliënt echter faillissement aan.

De participanten werden ingedeeld in drie groepen: (1) een groep die te zien kreeg dat de cliënt uiteindelijk failliet ging; (2) een groep die te zien kreeg dat de cliënt uiteindelijk failliet ging, maar die ook extra informatie ontving in de controleverklaring over het beoordelingsproces van de accountant zoals dat tijdens de controle had plaatsgevonden; en (3) een controlegroep die geen informatie kreeg over het beoordelingsproces en ook niet te zien kreeg dat de cliënt failliet ging.

CORRIGERENDE WERKING

De deelnemers aan het experiment werd vervolgens gevraagd om inschattingen te maken over de prestaties van de accountant en over de verantwoordelijkheden van de accountant. Uit de resultaten blijkt, zoals vooraf werd verwacht, dat de *hindsight bias* lager is voor de groep die extra informatie kreeg dan voor de groep die alleen de faillissementsuitkomst kreeg. Dit suggereert dat het verschaffen van extra informatie in de controleverklaring de *hindsight bias* verkleint. Aan de accountant worden de minste fouten toegedicht in de setting waarbij de deelnemers niet te zien kregen dat de cliënt uiteindelijk failliet ging. Tussen de groep met extra informatie en de controlegroep kwamen slechts weinig verschillen voor, hetgeen ook duidt op de corrigerende werking van extra informatie

EXTRA INFORMATIE HELPT

Extra informatie helpt dus bij het achteraf beter evalueren van de kwaliteit van een audit. Eerder psychologisch onderzoek heeft overigens ook aangetoond dat 'hindsight bias' kan worden verlaagd door expliciet te overwegen hoe gebeurtenissen uit het verleden anders hadden kunnen uitpakken. Als alleen maar wordt gekeken naar de redenen waarom iets is gebeurd zoals het is gebeurd, dan is het waarschijnlijk dat de onvermijdelijkheid van de werkelijke uitkomst te hoog wordt ingeschat. Alleen maar zeggen dat men onderhevig is aan *hindsight bias* helpt trouwens niet. □

Dit is de zevende van een serie bijdragen over professioneel-kritisch gedrag en (psychologische) valkuilen bij de accountantscontrole. Zie ook Accountant van mei 2012, januari/februari 2012, december, september en mei 2011 en 'de Accountant' van november 2010.

Noot

* Luc Quadackers is eigenaar van Margila en als onderzoeker verbonden aan het Amsterdam Research Center in Accounting (ARCA) van de Vrije Universiteit Amsterdam.